

Socialinės įtraukties link: pabėgėlių vaikų ir jaunuolių edukaciniai iššūkiai ir jų įveikos galimybės

Irena Zaleskienė¹, Milda Kvederavičiūtė²

¹ Lietuvos edukologijos universitetas, Socialinės edukacijos fakultetas, Socialinio ugdymo katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, irena.zaleskiene@leu.lt

² Lietuvos edukologijos universitetas, Socialinės edukacijos fakultetas, Socialinio ugdymo katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, milda.kvederaviciute@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje analizuojama pabėgėlių vaikų ir jaunimo edukaciniai iššūkiai ir jų įveikos galimybės rezidencijos šalyse. Teorinėje dalyje pristatomos ir analizuojamos pabėgėlių vaikų ir jaunimo socialinės integracijos ir edukacijos juridinės ir teorinės prielaidos, nagrinėjama Europos šalių patirtis, įtraukiant pabėgėlių vaikus ir jaunimą į švietimo sistemą, taip sudarant sąlygas pozityviai socialinei įtraukčiai. Empirinėje dalyje analizuojami ekspertų vertinimai ir nuomonės apie edukacinius iššūkius, kylančius pabėgėlių vaikams ir jaunimui, projektuojamos šių iššūkių įveikos galimybės. Remiantis tyrimo duomenimis formuluojamos išvados apie pabėgėlių vaikų ir jaunimo socialinės įtraukties galimybes, atliepian edukacinius iššūkius.

Esminiai žodžiai: *pabėgėliai, socialinė įtrauktis, vaikai, edukaciniai poreikiai, tenkinimo galimybės.*

Įvadas

Šiandieninė Europa pasižymi ryškiais socialiniais, ekonominiais, politiniais įvykiais ir šių įvykių interpretacijomis, kylančiomis iš intensyvėjančio gyventojų mobilumo, sukeliančio vis naujus demografinius ir kultūrinius pokyčius. Pabėgėlių krizė globalizacijos kontekste kiekvienai valstybei, taip pat ir Lietuvai, tampa dar aktualesnė ir, nepaisant ES fondų paramos, sudėtingesnė.

Į Europos Sąjungos šalis pastaruoju metu atvyko ir planuoja atvykti vis daugiau pabėgėlių vaikų ir jaunimo, tarp jų ir *nelydimų nepilnamečių* (NN). Trūksta tikslių duomenų apie realų pabėgėlių skaičių, tačiau UNHCR ir Eurostato duomenimis, kas trečias Europoje prašantis prieglobsčio yra nepilnametis (Fagerholm ir Verheul, 2016). Autoriai pastebi, kad 2015 m. pabėgėlių skaičius dramatiškai padidėjo (daugiau kaip 1 mln. pabėgėlių atvyko per Viduržemio jūrą) ir tarp jų yra 25 proc. vaikų. IOM ir UNICEF praneša, kad kai kurios šalys *nelydimus nepilnamečius* registruoja kaip įprastus pabėgėlius, todėl tikėtina, kad jų skaičius gali būti dar didesnis. ES šiuo metu siekia padėti tokiems asmenims, prisiimdama išipareigojimus, apibrėžtus tarptautinių pabėgėlių teisės dokumentuose. 2015 m. gegužės mėn. Europos migracijos darbotvarkėje Europos Komisija pasiūlė dalį prieglobsčio prašytojų iš Italijos ir Graikijos perkelti į kitas valstybes nares, taip pat kurti centralizuotą ES agentūrą, kuri rinktų ir analizuotų prieglobsčio prašymus ir nustatytų atsakomybę prisiimti visoms ES šalims, remiantis solidarumo principu. Lietuva priimti prieglobsčio prašytojus pradėjo nuo 1997 m., ratifikavus Ženevos konvenciją (1951), Protokolą dėl pabėgėlio statuso (1967) ir kitus dokumentus. Šiuo metu galioja 2004 m. priimtas įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“.

2015 m. lapkričio mėn. Paryžiuje, 2016 m. kovo mėn. Briuselyje įvykdytos teroristinės atakos ir vėliau sekę incidentai turėjo ir tebeturi neigiamos įtakos gyventojų nuostatoms pabėgėlių, ypač pabėgėlių vaikų ir jaunuolių atžvilgiu. Lietuvos gyventojai iki šiol palyginti mažai domisi edukaciniais iššūkiais, kylančiais pabėgėlio statusą turintiems vaikams ir jaunuoliams ir šių iššūkių įveikos galimybėmis. Ugdytojai viešojoje erdvėje dažnai reiškia nerimą dėl atvykstančiųjų edukacijos. Tikėtina, jog neigiamos nuostatos ir adekvačios informacijos trūkumas kliudo pabėgėlių vaikų integracijai, ypač jų edukacijai. Mokslininkai taip pat nepakankamai tyrinėja edukacijos vaidmenį, sprendžiant pabėgėlių socialinės įtraukties problemas. Išimtimi galima laikyti tyrėjų Vilmos Žydžiūnaitės (2012), Audriaus Žibo (2013), Ritos Ališauskienės ir kitų (2015) darbus, kuriuose nagrinėjama socialinės atskirties, visuomenės nuostatų formavimosi problema. Dar nepakanka pedagoginių tyrimų darbų, analizuojančių pabėgėlių vaikų edukacinius iššūkius ir galimybes juos atliepti. Akivaizdu, kad visiems prieinama, nesustabarėjusi, kokybiška ir pagal edukacinius poreikius pritaikyta sistema yra ne baigtinis išsivysčiusių šalių tikslas, o ilgalaikis procesas ir siekiamybė. Tačiau pabėgėlių vaikams jau dabar tai yra neatsiejama jų gyvenimo dalis, nuo kurios priklauso tolesnė jų ir jų šeimų socialinė įtrauktis Lietuvos visuomenėje. Tai ir paskatino mus pasirinkti tyrimo problemą ir kelti tiriamąjį klausimą.

Problema. Atvykstančios šeimos ir tose šeimose augantys vaikai ir jaunuoliai, ypač nepilnamečiai, kurių nelydi suaugusieji, turi edukacinių poreikių, tačiau stinga šių poreikių identifikavimo ir jų tenkinimo galimybių patirties analizės. Todėl potencialiai tokie vaikai gali tapti socialinės atskirties dalimi. O tai nulems jų socialinį, kultūrinį uždarumą, pilietinį aktyvumą, taps lemtinga sėkmingos integracijos kliūtimi. Iš čia kyla ir pagrindinis **tiriamasis klausimas**: kokie edukaciniai iššūkiai kyla pabėgėlių vaikams ir jaunimui?

Tyrimo hipotezė – pabėgėliai vaikai neturi tolydžių ugdymosi galimybių.

Tyrimo tikslas – ištirti, kokie edukaciniai iššūkiai kyla pabėgėlių vaikams ir jaunimui ir projektuoti šių iššūkių įveikos galimybes. Tikslas konkretintas šiais uždaviniais: a) išanalizuoti pabėgėlių vaikų ir jaunimo socialinės integracijos ir edukacijos juridines ir teorines prielaidas; b) išnagrinėti Europos šalių patirtis, įtraukiant pabėgėlių vaikus ir jaunimą į švietimo sistemą; c) ištirti pabėgėlių vaikų edukacinius iššūkius ir jų įveikos perspektyvas. Keltam tikslui ir uždaviniams įgyvendinti taikyti tyrimo metodai: a) mokslinių šaltinių ir juridinių dokumentų analizė; b) ekspertų apklausa.

Empirinio tyrimo metodologija ir organizavimas. Ekspertų apklausa atlikta 2016 m. Kriterinės atrankos būdu atrinkti 8 Lietuvos ir užsienio šalių ekspertai, kurie turi patirties dirbant su pabėgėliais Europos Sąjungos (Švedija, Vokietija, Vengrija, Didžioji Britanija, Lietuva, Rumunija) šalyse ir daugiau negu vienus metus dirba su pabėgėliais vaikais ir jaunimu. Ekspertai turi skirtingą išsilavinimą, yra sukaupę įvairios praktinės patirties, dirbdami įvairiose ugdymo aplinkose ir / arba institucijose. Svarbu pažymėti, kad du informantai turėjo ankstesnės patirties iš pabėgėlių stovyklų skirtingose ES šalyse. Tyrimo metu 4 informantai dirbo nevyriausybinėse organizacijose, kiti – valstybinėse institucijose (pvz., Rumunijos nacionalinėje pabėgėlių taryboje).

Tyrimo priemonę sudarė *Interviu gairės*: pirmoji klausimų grupė padėjo išsiaiškinti ugdytojų pasiruošimą edukacinei veiklai, įskaitant lūkesčius ir nusiteikimą, antroji grupė atskleidė, kaip informantai supranta aplinkinių požiūrį į pabėgėlius ir pagalbą jiems; trečioji – sudarė, tyrėjoms galimybes identifikuoti pagrindinius edukacinius iššūkius, dirbant su pabėgėlių vaikais ir pasiūlyti galimus šių problemų įveikos būdus.

1. Pabėgėlių vaikų socialinės integracijos ir edukacijos juridinės ir teorinės prielaidos

Kiekviena valstybė savo nacionaliniuose teisės aktuose pabėgėlius apibrėžia skirtingai, tačiau sąvokos esmė išlieka: pabėgėliais laikomi asmenys, bėgantys nuo konfliktų ar persekiojimų, privalantys išsikelti, kad išgelbėtų savo gyvybę ar išsaugotų laisvę (JT Ženevos pabėgėlių konvencija, 1951). Joks persekiojimas valstybėje neturi būti susijęs su rase, religija, tautybe, priklausymu tam tikrai socialinei grupei ar dėl politinių įsitikinimų. Sąvoka „pabėgėliai“ dažnai vartojama ir platesne prasme, taip vadinant visus srautu iš konfliktų apimto regiono judančius asmenis, neatsižvelgiant į jų teisinį statusą (Bakowski, Ivanov ir Poptcheva, 2016). Toks supaprastintas migrantų klasifikavimas yra labai patogus nežinant tikrojo statuso, išvykimo priežasčių, tačiau kartu ir klaidinantis visuomenę. Žmonės, giliau nesidomintys šiuo klausimu, dažnai nežino skirtumo ir sulygina visus migrantų tipus (pvz.: ekonominius, nelegalius) su prieglobsčio prašytojais ir pabėgėliais. Lietuvoje „užsieniečio“ sąvoka yra priimama kaip neutralesnė, todėl ir nuostatos jų atžvilgiu buvo palankesnės. Pavyzdžiui, tyrėjai (Pilinkaitė, Sotirovič, Žibas,

2011) pastebi, kad „imigranto“ sąvoka visuomenėje gali būti labiau sietina su simbolinėmis (kultūrinėmis) ir realiomis (konkurencija dėl ekonominių bei socialinių išteklių ir kt.) grėsmėmis. Pasitaiko atvejų, kai žmonės sutinka išnuomoti būstą „užsieniečiui“, bet atsisako išnuomoti „pabėgėliui“. Tai daro įtaką pabėgėlių šeimų ir jų vaikų socialinei integracijai. Pabėgėliai dėl savo statuso dažnai patiria tam tikrą socialinę atskirtį, kuri apibrėžiama kaip procesas ir būklė, kurioje individams neprieinamas minimalus gyvenimo kokybės ar gero gyvenimo standartas ir kuri didina jų nesaugumo ir kartu gėdos jausmus, psichologinį diskomfortą, nepasitikėjimą savimi, pagarbos ir orumo stoką (Ališauskienė et al., 2015). Akivaizdu, kad kiekviena valstybė nusistato atskirties ribas pagal savitus standartus, tačiau svarbiausi – žmogiškieji poreikiai – turėtų būti patenkinti visada ir visur. A. D. Benner ir Y. Wang (2014) tyrinėjo mokinių patiriamą trijų tipų atskirtį ir jos poveikį akademiniam pasiekimams. Paaiškėjo, kad socioekonominė mokinių atskirtis gali būti dėl: tėvų išsilavinimo, gyvenamosios vietos, rasės ir etninės kilmės. Taigi šiuo atveju visi veiksniai yra nepriklausantys nuo pačių vaikų, bet galbūt stipriai keičiantys jų gyvenimus. Įdomi tyrėjų mintis, kad socioekonominė atskirtis daro didesnę neigiamą poveikį edukaciniams pasiekimams, negu rasinė / etninė atskirtis. Pavyzdžiui, jeigu vaiko tėvai kilę iš kitos šalies, bet turi gerą darbą, finansinį stabilumą – jų vaikams mokykloje sekasi geriau. A. D. Benner ir Y. Wang (2014) teigia, kad demografinė atskirtis kenkia vaikų mokymosi rezultatams ir didina emocinių sutrikimų tikimybę. K. Žibas (2013) nurodo, kad sprendžiant integracijos sėkmingumą Lietuvoje dauguma respondentų patys sutiko, jog siekiant sėkmingai integruotis reikia išmokti lietuvių kalbą (93,4 proc.), susirasti darbą (72,1 proc.), vaikai turi eiti į mokyklą / darželį ir mokytis lietuvių kalbos (70,7 proc.). Todėl galima daryti išvadą, kad ugdyme svarbus ne tik tėvų domėjimasis mokymo(si) procesu, jų dalyvavimas ir bendradarbiavimas, bet ir asmeninis socialinis statusas, gyvenimo būdas ir tėvų išgalės savo vaikus aprūpinti materialiai. Pastebėta, kad mažiausiai tiesioginių kontaktų Lietuvos visuomenė turi su prieglobstį gavusiais užsieniečiais, todėl galima teigti, kad požiūriui į atvykusius didesnės reikšmės iki šiol turėjo ne socialiniai ryšiai (tiesioginiai kontaktai ir patirtys), bet žiniasklaidos teikiama informacija ir viešajame diskurse vyraujančios nuostatos. Be to, pažymima, kad tradiciškai socialinis-pedagoginis požiūris socialiniame darbe pasireiškia plačiau nei pagalba žmonėms siekiant, kad jie išgyventų sudėtingose kasdienėse situacijose. Ji nukreipta į žmonių raidos procesų, susijusių su moralinėmis vertybėmis, skatinimą (Leliūgienė ir Kaušlylienė, 2014). Tai reiškia, kad socialinio pedagogo kompetencija plati ir visapusiška, pasitelkiami veiklos principai, galintys ne tik įveikti iššūkius, bet ir vidinių pokyčių pagalba keisti ugdytinius, padėti augti jiems kaip asmenybėms. Pabėgėlių vaikų gerovė didele dalimi priklauso nuo sėkmingų ar nesėkmingų patirčių mokyklose. Didėjant mokinių įvairovei, daugėjant kultūrinio paveldo atstovų klasėse, tampa itin svarbu, kad mokyklos ir kiti suinteresuoti asmenys iš naujo permąstytų moralinę ir politinę atsakomybę (Bourgonje, 2010). Todėl pažymima, kad teisingumo klausimai sprendžiant problemas įvairių kultūrinių tapatybių aplinkoje tampa iššūkiu ir ugdytojams ir politikos formuotojams.

2. Įvairių šalių patirtys įtraukiant pabėgėlių vaikus ir jaunimą į švietimo sistemą

Šalių, turinčių bene didžiausią patirtį edukuojant imigrantų šeimų vaikus, tyrėjai (Thomas ir Hanson, 2014) teigia, kad ilgą laiką Anglijos vyriausybė siekia praplėsti dalyvavimą švietime („widening participation“) toms grupėms, kurios įprastai net nesvarstydavo tokios galimybės. Atskirtaisiais laikytini (neįgalieji, žemos socialinės klasės, neaktyvių ir neužimtų bendruomenių, tam tikrų etninių grupių mokiniai). Tarp šių grupių patenka ir vaikai, kurių šeimos prašo prieglobsčio arba jau turi pabėgėlio statusą.

Lietuvoje prieglobsčio prašantys užsieniečiai įvardijami kaip labiausiai pažeidžiama imigrantų grupė Lietuvoje, kuriai būtina taikyti socialinės politikos priemonės, mažinančias socialinę atskirtį ir kartu gerinančias socialinių ir ekonominių pozicijų priimančioje visuomenėje galimybes (Žibas, 2013). Lietuvos Respublikoje pagrindinis pabėgėlių vaikų edukaciją reglamentuojantis teisės aktas yra įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (2004). Kiti svarbūs nacionaliniai dokumentai yra: VSAT prie LR VRM 2010 m. vasario 24 d. patvirtintas „Prieglobsčio prašytojų, turinčių ypatingų poreikių, identifikavimo, apgyvendinimo bei pagalbos jiems teikimo Užsieniečių registracijos centre tvarkos aprašas“ ir LR VRM 2016 m. vasario 24 d. patvirtintas „Prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ir panaikinimo tvarkos aprašas“ ir t. t. Lietuva yra įsipareigojusi pagal nuostatas ginti savo teritorijoje esančius pabėgėlius ir sudaryti jiems sąlygas integruotis. Integracijos procesams aktyvinti pasitelkiamos nevyriausybinės organizacijos (sudarant su jomis sutartis), numatyta savivaldybių atsakomybė, skiriamos lėšos (pvz., išmokos šeimoms), vykdoma stebėseną. Pabėgėlių priėmimo centre Rukloje integracijos parama trunka gana ilgai – iki 8 mėnesių, vėliau pabėgėliai integraciją tęsia savivaldybių teritorijose. V. Žydzūnaitė (2012) pastebi, kad vargu ar galima tikėtis, jog integracija į izoliuotą pabėgėlių, o ne į Lietuvos visuomenę bus veiksminga. Laikas, praleistas priėmimo ar apgyvendinimo centruose, arba atotrūkis nuo gyvenimiško realaus konteksto svečioje šalyje, gali stipriai ar net negrįžtamai sutrikdyti pabėgėlių integracijos potencialą. Ne visos savivaldybės praneša turinčios vietų ugdymo įstaigose, bet kai kurios jau dabar pasirengusios priimti kelias dešimtis vaikų (pvz., Klaipėdos sav.). Rukloje vaikai lanko darželį ir mokyklas, kuriose yra išlyginamoji klasė. Švietimo ir mokslo ministerija parengė lietuvių kalbos mokėjimo lygių aprašo pagal Bendruosius Europos kalbų metmenis patikslinimą ir papildymą. Planuojama, kad mokyklinio amžiaus pabėgėlių vaikai tam tikrą laikotarpį (iki vieno metų) bus intensyviai mokomi lietuvių kalbos išlyginamosiose klasėse ar grupėse. Vėliau atvykėliai integrusis į klases ir mokysis kartu su savo bendraamžiais gaudami visokeriopą pagalbą. Jeigu mokinio pasiekimų lygmuo yra mažesnis nei bendraamžių, tuomet jis integruojamas į savo amžiaus klasę. Jam sudaroma individuali programa ir mokytojams tenka dirbti su juo individualiai. Planuojama 5–10 klasių mokiniams arabų (ar kitą) kalbą įskaityti kaip antrąją užsienio kalbą, o antrosios užsienio kalbos pamokas panaudoti papildomam lietuvių kalbos mokymui. Kitokių sprendimų prireiks dirbant

su vyresniais mokiniais baigiamosiose klasėse. Svarstoma pabėgėlių vaikams sudaryti galimybę mokytis programą per ilgesnį laiką, tačiau kol kas tai yra sprendžiama.

Sunkumų, neaiškumų lieka ne tik teisiniame, bet ir praktiniame lygmenyje. Atsiskyre ar nuo artimųjų atskirti vaikai turi daug mažiau socialinių ryšių ir paramos, palyginti su tais, kurie atvyksta ne vieni. Vaikai be šeimų dažniau patiria emocinių sutrikimų ar net patys nurodo besijaudinantys dėl savo būsenos. Pavyzdžiui, Turkijoje dauguma stovyklose gyvenančių mokyklinio amžiaus vaikų mokosi, tačiau miesto teritorijoje, kur didžioji Sirijos pabėgėlių dalis gyvena negalėdami visapusiškai dalyvauti švietimo sistemoje ar neturėdami pakankamos paramos mokytis turkų kalbos, lankomumas krenta iki 25 proc.

Karas ir gyvenamosios vietos netekimas Artimuosiuose Rytuose lemia „prarastosios vaikų kartos“ atsiradimą. Be reikiamo išsilavinimo ir psichosocialinės paramos šie vaikai praras galimybę toliau ugdytis akademinis ir asmeninius gebėjimus. Organizacijos „Gelbėkit vaikus“ duomenimis, ilgalaikės sirų vaikų negrįžimo į mokyklą pasekmės vertinamos 5,4 proc. Sirijos BVP arba beveik 2 milijardais eurų. EBPO vykdyti PISA tyrimai skelbia, kad kiekvienais metais, praleisti už šalies ribų, turi neigiamą įtaką vaiko imigranto sugebėjimui išmokti kalbą bei mokykloje pasivyti bendraklasius. Kai tėvai išvyksta vieni ir planuoja atsivežti vaikus vėliau, šių atvykimą atitolina griežti reikalavimai bei procedūros.

Deja, pabėgėlių vaikams kelią į išsilavinimą užkertančių priešasčių yra ne vien karo zonose bei stovyklose. Pabėgėliams trūkstant legalių būdų patekti į Europą, šeimoms tenka leisti į ilgą ir pavojingą kelionę, kad pasiektų šalį, kur bus pasiūlyta reali apsauga ir galimybė integruotis. Tokie vaikai kelionėje dažniausiai negauna jokios šviečiamosios ar psichosocialinės paramos, o ir atvykus į daugelį ES priėmimo centrų ir mokyklų sistemų ši parama yra ribota, ypač šalyse, kuriose pabėgėlių srautai itin dideli arba jų atvykimas yra naujas iššūkis.

Kad ir kaip bebūtų, ES yra pozityviosios, teisinės ir praktinės, patirties pavyzdžių. Pasak R. Ališauskienės ir kt. (2015), socialinės atskirties reiškinys siejamas su socialinio teisingumo ir socialinės lygybės temomis, todėl ši problematika dėl valstybinių socialinės politikos ypatumų labiausiai išplėtotą Didžiojoje Britanijoje ir Prancūzijoje. Tai yra tos šalys, į kurias verta lygiuotis ir stengtis perimti šioje srityje sukauptą patirtį. Kol tobulinama teisinė bazė, prie atvykėlių integracijos gali prisidėti visuomenė, atskiri individai: socialinių santykių ir tinklų pagalba mažinti sociokultūrinę atskirtį ir pasitelkiant humaniškas vertybes didinti kultūrinę sanglaudą.

Pagrindiniai profesionalai Europoje, kurie prisiima atsakomybę už darbą su NNPP, yra socialiniai darbuotojai, psichologai, mokytojai, ugdytojai (auklėtojai). Tyrėjai (Bakowski, Ivanov ir Poptcheva, 2016) pažymi, kad Socialiniai darbuotojai yra pagrindiniai profesionalai, dirbantys su vaikais daugiau negu 20 šalių (taip pat ir Lietuvoje). Jie yra atsakingi už vaikų ir jaunuolių edukacinių poreikių identifikavimą, jų tenkinimo galimybių projektavimą ir įgyvendinimą. Autoriai pažymi, kad pabėgėlių vaikams teikiama psichologinė pagalba (Belgija, Kroatija, Kipras, Estija, Suomija, Prancūzija, Liuksem-

burgas, Lenkija, Slovakija, Jungtinė Karalystė ir Norvegija); parama, susidorojant su administracinėmis procedūromis (Austrija, Belgija, Kroatija, Suomija, Prancūzija, Liuksemburgas, Lenkija, Slovėnija, Jungtinė karalystė ir Norvegija); vykdomos edukacinės programos (Austrija, Kipras, Prancūzija, *Lietuva*, Liuksemburgas, Slovakija, Jungtinė Karalystė ir Norvegija); organizuojamas laisvalaikis (Austrija, Belgija, Kipras, Suomija, Liuksemburgas, Lenkija, Slovakija, Norvegija); kuriami individualūs mokymosi planai (Belgija, Suomija, *Lietuva*, Liuksemburgas, Norvegija). Lietuvos profesionalų indėlis projektuojamas teikiant asmeninę pagalbą, teisinę paramą, organizuojant laisvalaikį. Šiose srityse ypač svarbu identifikuoti pedagogų, socialinių pedagogų, kitų specialistų, dirbančių socialinėje srityje, vaidmenį.

Svarstant edukacinių iššūkių įveikos galimybes (Smyth et al., 2015) svarbu atkreipti dėmesį į vykdytų tyrimų turinį, kai vaikai mokyklą įvardija kaip svarbią integracijos priemonę, nes pedagogai *paskatina ir sužadina priklausomumo jausmą, buvimą bendruomenės dalimi*. Visi vaikai mokyklą apibūdino kaip gerą patirtį, kuomet jie susipažino su bendraamžiais, dalyvavo užklasinėse veiklose, išmoko ir teorinių, ir praktinių dalykų. Kai kurie jų paminėjo sunkumus prisitaikant prie airiškos švietimo sistemos (ypač atvykę su silpnesnėmis anglų kalbos žiniomis). Todėl minėto autoriaus nuomone, investicijos į pabėgėlių vaikų ir jaunimo edukacinę sistemą turi didelį potencialą.

Kiti tyrėjai (Abunimah ir Blower (2010) laikosi nuomonės, kad nors kiekvienas vaikas ir jaunuolis yra unikalus, bet jie visi turi tam tikrų bendrų bruožų, leidžiančių identifikuoti grupes, kurioms daugiau naudos duotų *tam tikros* paslaugos ar pagalba. Kaip viena iš tokių grupių įvardijama *nelydimų nepilnamečių* (NN), siekiančių gauti prieglobstį. Jie migruoja vieni, be šeimos, giminaičių, todėl jų socialinės, ekonominės, edukacinės patirtys yra itin išskirtinės. Politiniai dokumentai (*Children On The Move, Family Tracing and Needs Assessment: Guidelines for Better Cooperation Between Professionals Dealing With Unaccompanied Foreign Children in Europe*, 2012) atkreipia dėmesį į tai, kad specialistai susiduria su didžiuliais vaikų ir jaunimo išsilavinimo skirtumais. Todėl įvairios šalys kaupia patirtį, kaip padėti vaikams ir jaunuoliams šiuos skirtumus įveikti. Pavyzdžiui, Suomijoje kliento (vaiko, jaunuolio) planas yra sudaromas atsižvelgiant į individualią situaciją ir dalyvaujant pačiam klientui bei socialiniam darbuotojui. Skubiai paskirti globėjai yra vienas pagrindinių praktinių priemonių darbui su NNPP (*nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai*). Atstovai gali būti skirtingų rūšių: globėjai, advokatai ar abu vienu metu, o kai kada interesams atstovauja ir tam tikra institucija. Kitas gerosios praktikos pavyzdys yra iš Olandijos, pateiktas Europos suvestinėje ataskaitoje: veikla organizuojama taip, kad pirmasis NN (*nelydimas nepilnametis*) susitikimas su globėju yra pačią pirmą dieną atvykus į priėmimo centrą. Nuo tos akimirkos paskirtas atstovas atlieka numatytas pareigas iki tol, kol teismas vaikui arba jaunuoliui paskiria kitą, konkretų atstovą (Bakowski, Ivanov ir Poptcheva, 2016).

3. Pabėgėlių vaikų ir jaunimo edukaciniai iššūkiai ir jų įveikos galimybės

Atlikus ekspertų apklausos turinio (angl. *content*) analizę, išskirtos 7 kategorijos ir 22 subkategorijos. Analizuojant duomenys suskirstyti tokia seka: a) ugdytojų pasiruošimas, patirtis, lūkesčiai ir nusiteikimas darbui; b) aplinkinių požiūris, kitų specialistų pagalba; c) pagrindiniai edukaciniai iššūkiai ir jų įveikos galimybės.

Šiame straipsnyje pateikti ir analizuoti tik duomenys, susiję su pagrindiniais edukaciniais iššūkiais, kylančiais pabėgėlių vaikams ir jaunuoliams ir jų įveikos galimybės

Vienas iš esminių šio tyrimo uždavinių buvo identifikuoti pabėgėliams vaikams ir jaunuoliams kylančius svarbiausius edukacinius iššūkius. 1 lentelėje pateikti pagrindiniai edukaciniai iššūkiai (*kalba, aplinkinių požiūris ir nuostatos*) ir tobulintos sritys ugdytojų darbe (*empatija, požiūris, psichologinės žinios, užsienio kalbų mokėjimas*). Svarbu pažymėti, kad 4 ekspertai nurodė, jog tam tikras iššūkis pedagogui (pavyzdžiui, užsienio kalbos nepakankamas mokėjimas) tampa iššūkiu ir vaikui / jaunuoliui. Todėl labai svarbu buvo išsiaiškinti ir tobulintas sritis ugdytojų darbe kaip vieną iš pabėgėlių vaikų / jaunuolių edukacinių iššūkių įveikos galimybių.

1 lentelė

Pagrindiniai edukaciniai iššūkiai mokymosi procese

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Edukaciniai iššūkiai	Kalba	<i>Manau, jog tai vienas pagrindinių iššūkių naujoje mokymosi aplinkoje. Ne visada, bet dažnai pastebėjau, jog komunikacija tampa didžiule kliūtimi (S); <...> bet tai tik laikinas klausimas (R)</i>
	Aplinkinių požiūris ir nuostatos	<i>Priimančioji valstybė, jos piliečiai, duodami meilę ir saugumą, padeda įveikti visus psichologinius barjerus daug sparčiau.-R</i>
Tobulintos sritys ugdytojų darbe	Empatija, požiūris	<i>Nagrinėti jų situaciją su meile ir užuojauta, bandant „pagydyti“ mokymo metu (N), <...> ne patyčios ir pyktis dėl to, kad pabėgėliai jų neklauso ar nesupranta, o tinkama priežiūra (S), Visiems jiems reikia dėmesio, šilumos ir meilės. R, Atsikratyti savo išankstiniu nuomonių, būti atviras naujovėms... (A), Išankstiniai nusistatymai neturėtų daryti įtakos (K)</i>
	Psichologijos žinios	<i><...> atsakingas žmogus turi domėtis vaiku psichologija, pozityvumu auklėjimu (R), <...> daugiau patirties ar kompetencijų dirbant su karo traumą patyrusiais vaikais (G)</i>
	Užsienio kalba	<i>Visada praverčia patobulinti užsienio kalbas (E), Maniau, kad trijų užsienio kalbų užteks, bet klydau (K), <...> pagrindinių jų gimtosios kalbos žodžių mokėjimas labai rekomenduojamas (S)</i>

Šaltinis: užsienio šalių ekspertų autorizuotas vertimas iš anglų kalbos

1 lentelėje matyti, kad ugdytojų užsienio kalbos mokėjimas yra pagrindinė sąlyga atliepti pabėgėlių vaikų / jaunuolių edukacinius iššūkius. Dauguma tyrėjų nurodo, jog kalbos mokėjimas yra ne tik būdas suprasti, ką kitas žmogus sako, bet ir įsigilinti, kodėl jis taip mąsto ar elgiasi, pažinti jo kultūrą, rasti bendrus sąlyčio taškus. Toliau pateiktose išvalgose atsispindi kalbos mokėjimo įvairūs privalumai, apimantys informacijos suvokimą, saviraišką, dalyvavimą mokymosi procese ir santykius su kitais: *Tai riboja pabėgėlius vaikus nuo bendravimo su bendraamžiais, kas nulemia tai, kad jie turi ne daug draugų. Taip pat jausmas, kad jie negali išsakyti savo minčių kita kalba neleidžia jiems dalyvauti užsiėmimuose, pamokose. Jeigu jie nedalyvauja pamokose, tikėtina, jog nesusidomės dalyku ir praras susikaupimą. Kitas kalbos barjero efektas pasireiškia tuo, jog jie nepasitikės savo kalbos įgūdžiais ir nenoriai prašys pagalbos (S); <...> turėti reikiamas kalbinius įgūdžius, nebijoti kalbėti, bendrauti tiek su vaiku, tiek su vaiko tėvais. Bandyti parodyti, kaip veikia mūsų sistema (A).*

Iš karto išryškėjo ir kita, ekspertų manymu, viena svarbiausių kategorijų: aplinkinių požiūris ir nuostatos. Šis aspektas kaip kliūtis buvo minimas ir akcentuojamas nuolatos visos apklausos metu. Patys specialistai asmeniškai siekia būti itin tolerantiški, supratingi, plačių pažiūrų: *Mes turėtume būti visiems ir viskam atviri, su susidomėjimu klausytis ką kiti turi pasakyti – taip praplėstume savo supratimo horizontą (K).*

Mokymasis priklauso ne tik nuo ugdytojų, bet ir nuo paties vaiko, todėl svarbu atkreipti dėmesį į kiekvieno jų motyvaciją. Kai kuriems išgyventi sunkumai netrukdo, gal net tampa paskata labiau stengtis, bet kitiems iki galo ar visiškai nepavyksta jų įveikti. Padėti reikia bet kokių atveju, tačiau dera turėti mintyje, kad ne visada rezultatai bus vienodai sėkmingi. Svarbu suprasti, koks yra ugdytinių noras ar nenoras mokytis ir kokios priežastys tai lemia: *Tai susitikimo vieta, kur mes visi turim bendrą tikslą. Turiu galvoje, kad jie pabėgo dėl perspektyvų savo gimtinėse nebuvimo. Kiekvieną dieną matau motyvuotus jaunus žmones, kurie dėl savo siekių sunkiai dirba. (K); Iš mano paties atlikto tyrimo, susijusio su jų mokymosi motyvacija paaiškėjo, kad ją labai nulemia potrauminis stresas ir netektys. Daugelis jų matė žmogžudystę, bombardavimus, seksualinį smurtą ir daug kitų kraupių nusikaltimų. Dauguma nesulaukė profesionalios pagalbos ar konsultavimo (S).*

Nemažai specialistų jaučia, jog turi nepakankamai žinių, ypač psichologijos, darbo su traumuotais, karą išgyvenusiais vaikais. Tokiu būdu jie pripažįsta kitų specialistų pagalbos svarbą, apmąsto savo potencialaus tobulėjimo kryptį ir kartu atskleidžia darbo pobūdžio sudėtingumą. Kai kurios paminėtos kliūtys buvo organizacinės, administracinio pobūdžio: *Teisinis konsultavimas ir legalus atstovavimas vertinant ir įrodant mokinio pasiekimų lygį, kuomet trūksta originalių dokumentų (N); Dar labai svarbus iššūkis – įtraukti vaiką ir vaiko tėvus į klasės, mokyklos veiklas, kad formuotųsi šeimos socialinis ratas, klasėje nebūtų atskirti (A).*

Analizuojant atsakymus kai kurie teiginiai nustelbė visus likusius – jų kažkaip kitaip interpretuoti nepavyktų, išeitų pateikti tik kaip gryną, atvirą, nemalonų faktą. Kai kada, didelių krizių metu, situacija būna tokia beviltiška, komplikauta, kad trūksta absoliučiai

visko, o sąlygos yra itin prastos. S dirbo pabėgėlių stovykloje ir pasidalijo ten suvoktu pastebėjimu: *VISI jie neturėjo esminės galimybės gauti pradinį ar kitokį ugdymą, o turėjo praktiškai mokytis kaip išgyventi karą* (S).

Dažnai specialistų pasiūlymai grindžiami socialine ar akademinė integracija – be jos pabėgėlių vaikų edukacija yra sunkiai įsivaizduojama. Daug dėmesio skiriama specialiam mokyklų paruošimui, pabėgėlių vaikų priėmimui į įprastas klases (pirma subkategorija). Kai kada atvykusiųjų izoliacija yra prilyginama jau praėjusiam, istoriniam, žmonių marginalizavimui. Taip daroma prielaida, kad reikėtų nekartoti ankstesnių klaidų ir vengti pabėgėlių vaikų kaip grupės atskyrimo ar net akivaizdaus išskyrimo: *Pabėgėlis vaikas – iš karto užključiuojama etiketė. Kaip žydams per genocidą – žvaigždė įsiuvama, kad atskirtu* (R).

Sujungiant klases, įtraukiant į užsiėmimus visus vaikus yra matoma akivaizdi nauda, geresni tarpusavio santykiai, besikeičiančios nuostatos vieniems į kitus. Siūloma, kad ugdymo įstaigose, ypač ten, kur mokosi skirtingų poreikių vaikai, dirbtų daugiau nei vienas mokytojas arba turėtų su pabėgėliais vaikais galintį dirbti asistentą (antra subkategorija). Jeigu ugdymo aplinkoje yra vien tik pabėgėliai vaikai, nuo to pedagogų ar kitų specialistų vaidmuo nemenkėja. Vaikams užsiėmimai tampa ne tiesiog kalbėjimas apie bet ką, kad greičiau prabėgtų laikas, bet ir naudinga veikla, kurios metu jie sulaukia specialisto palaikymo, tinkamo nukreipimo: *Gerai, kad yra žmogus, organizuojantis užsiėmimus ir padedantis vaikams, kai jie yra sulaikymo centre* (L); *Mūsų mokykloje labai praverčia kai pedagogai <...> planuoja užsiėmimus su skirtingomis klasėmis* (G).

Ekspertai dalijosi gerąja patirtimi, praktiškai išbandytais ir veikiančiais darbo būdais ir jų eiliškumu. Vieni yra matę sėkmingą darbą pateikiant jaunesniems vaikams vizualią medžiagą, kiti akcentuoja papildomų kalbų pamokų ir vaikams, ir jų tėvams naudą. Atkreipiamas dėmesys į sertifikatų ir kitų dokumentų, liudijančių jau turimą išsilavinimą, pripažinimą – šis procesas turėtų būti lankstesnis ir paprastesnis. Tokia, A plačiau aprašyta, edukacija jau kurį laiką įgyvendinama skirtingose Europos Sąjungos šalyse: *<...> tai neturėtų būti „getų“ formavimas, tačiau – profesionaliai paruoštos mokyklos bendruomenės, galinčios priimti pabėgėlių vaikus ir šeima; Pirmus metus, kol vaikas dar nemoka kalbos – jis turėtų eiti į mokyklą su vienais metais žemesne klase, ir kartu su jais dalyvauti menų bei fizinio lavinimo pamokose, visą kitą laiką turėtų būti mokomas lietuvių kalbos. Taip pabaigus metus, jis išmokytų kalbos, susidraugautų su savo klase, ir galėtų kitais metais su visais mokytis jau visus dalykus, taip mes pasieksime geros integracijos į klasę, vaikas išmoks kalbą, galės visavertiškai mokytis visus kitus dalykus* (A).

2 lentelė

Pasiūlymai edukacinių iššūkių įveikai

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Pasiūlymai	Mokyklų paruošimas	<i>Turėtų būti paruoštos kelios mokyklos / klasės mieste arba regione, kurios galėtų integruotai priimti pabėgėlių vaikus (A); Sudaryti sąlygas pabėgėliams vaikams lankyti mokyklas (E)</i>
	Antras mokytojas	<i>Daugiau nei vienas mokytojas klasėje (G); reikia papildomų pagalbininkų, kurie asistuoja vaikams, ypač bandantiems integruotis klasėje (L)</i>
	Kitos priemonės	<i><...> temų vizualizavimas jas pristatant <...> profesionalų, kurie moka kalbas ir supranta pabėgėlių vaikų kultūrą, įdarbinimas <...> vaikams ir jų tėvams buvo suteiktos papildomos anglų, kaip užsienio kalbos pamokos (S); Turi būti sukurta sistema <...> Patirties galima semtis iš užsienio, kurti metodikas (A); Įvertinti ir pripažinti jų aukštojo išsilavinimo diplomus ir mokyklos sertifikatus net jeigu tai yra tik kopija. Skirti stipendijas mokantis universitete (N)</i>
	Žiniasklaida	<i>Pozityvi medija per TV įtakotų draugiškai nusiteikusių visuomenę (R); Pakeisti savo požiūrį ir tai, ką girdi iš visuomenės informavimo priemonių (L)</i>

Šaltinis: užsienio ekspertų atsakymų autorizuotas vertimas

Vaikams, esantiems visiškai svetimoje, nepažįstamoje aplinkoje labai svarbu rasti kažką savito. Ekspertai teigia, kad panašumo faktorius (bendrų požymių, įsitikinimų, kilmės ar kt.) prisideda prie ugdymo sėkmės – tuomet vaikus lengviau prakalbinti, įgyti jų pasitikėjimą, sudominti: *Jeigu ugdytojas su vaiku randa panašumą, tai šiek tiek palengvins bendravimą ir įsitraukimą į veiklas (S).*

Jeigu nepavyksta rasti panašumų, tuomet reikalingos žinios ir supratimas apie tai, iš kur vaikai atvyksta, kas jiems yra normalu, pagarbu, malonu, gražu, įdomu. Ugdytojai žiniasklaidos nelaiko patikimu šaltiniu (tai atsispindi ketvirtoje subkategorijoje). Teigiama, jog transliuojama per daug negatyvo, situacija parodoma iškreiptai. Tačiau yra kitų būdų, kurie padeda suvokti, kurie dalykai kardinaliai skiriasi nuo Europoje įprastų ar savaime suprantamų. Iš svarbesnių aspektų galima išskirti pabėgėlių lyčių atsakomybių ir vaidmenų pasiskirstymą, kuris stipriai nulemia asmeninį, profesinį ir socialinį gyvenimą: *Kultūra turi didelę įtaką: tai, kaip žmonės gyvena Europoje labai skiriasi nuo to, prie ko jie yra pripratę ir prisitaikę gimtinėse. Pvz., dauguma pabėgėlių atvyksta iš kultūrų, kur vyrai ir moterys tarpusavyje nesimaišo, visada rengiasi kukliai (S); <...> pastebėjau, kad iš Afganistano atvykę nelydimi nepilnamečiai yra linkę susirasti darbus, tačiau jaunos merginos tai padaro rečiau (E).*

Ekspertų apklausa atskleidė, kad vienas iš svarbiausių edukacinių iššūkių įveikos būdų yra ir mokyklos aplinkos tinkamas paruošimas, sudarant tokias sąlygas, kad jos būtų pritaikytos atvykusiems. Rekomenduojama siekti, kad ugdymo įstaigos noriai įsileistų

naujus mokinius, o informacija jiems būtų pateikiama suprantama kalba ir formatu. Su pabėgėliais vaikais dirbantieji galėtų turėti tam tikrų panašumų, o jiems nesant labai svarbu pažinti kitataučių kultūrą, moralines nuostatas, gyvenimo būdą ir kita, tačiau, pasak ekspertų, žiniasklaida siekiant šio tikslo nėra patikimas šaltinis. Iš patirties taip pat aišku, kad naudinga klasėje turėti antrą specialistą, kuris galėtų daugiau asistuoti pabėgėliams vaikams, o praktinių būdų, kaip sėkmingai įsiliesti į naują švietimo sistemą (įtraukiamosios (angl. *welcome*) klasės, mokymo vizualizavimas ir kt.), yra ne vienas.

Apibendrinimas ir išvados

Siekiant išsiaiškinti dažniausiai pabėgėliams vaikams ir jaunimui kylančius edukacinius iššūkius ir potencialius įveikos būdus, tyrimo metu buvo analizuotos ekspertų patirtys ir įžvalgos. Visi informantai darbui su pabėgėlių vaikais ir jaunuoliais rengėsi asmeniškai, studijuodami universitete. Tačiau dėl stiprių išgyvenimų dažnai to nepakako – buvo jaučiamas didelis emocinis krūvis ir / arba tam tikrų žinių trūkumas. Šis aspektas yra labai svarbus, nes ugdytojų patiriami iššūkiai dažnai tampa iššūkiiais ir kliūtimi vaikų ir jaunuolių edukacijai.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad aplinkinių žmonių nuostatos pabėgėlių vaikams yra bene didžiausias ir dažniausiai pasitaikantis edukacinis iššūkis. Ekspertai pastebi, kad išankstinis nusistatymas, baimė pasitaiko rečiau nei pozityvios reakcijos ir kyla iš nežinojimo, skirtingų grupių izoliacijos. Pasitaiko nemalonių incidentų, kai iš ugdytojų pusės trūksta atsakomybės, kultūrinio jautrumo, pagalbos, pagarbos. Ugdytojų veikla tampa sėkmingesnė, jeigu vyksta sėkmingas ir abupusiškai naudingas bendradarbiavimas su įvairiais socialinių, medicininių, humanitarinių, teisinių paslaugų teikėjais. Analizuojant duomenis pastebėta, kad daug kas priklauso nuo konkrečios vietos, nes situacija pabėgėlių priėmimo ar sulaikymo centruose, mokyklose ir kitose švietimo institucijose labai skiriasi.

Išanalizavus literatūrą ir empirinio tyrimo duomenis, galima teigti, kad hipotezė iš esmės pasitvirtino. Paaiškėjo, kad pabėgėlių vaikai ir jaunimas Europos Sąjungos šalyse neturi tolydžių ugdymosi galimybių. Todėl jiems sunku įveikti kylančius edukacinius iššūkius. Nepaisant didelių skirtumų, Europos Sąjungoje pabėgėlių vaikų ugdymas turi kai ką bendro – tai dažniausiai pasitaikančios problemas ir jų įveikos būdai. V. Žydžiūnaitė (2012) taip pat pastebi, kad ES yra pripažinta, kad kai kurie integracijos iššūkiai ES šalyse narėse yra panašūs, todėl nesėkmės vienoje Europos šalyje daro įtaką kitoms ES šalims narėms.

Tyrimo metu išskirti du dažniausiai pabėgėliams vaikams ir jaunimui kylantys edukaciniai iššūkiai: *kalbos nemokėjimas ir aplinkinių požiūris ir nuostatos*. Šių iššūkių įveikai projektuojami iššūkių įveikos būdai: *įtraukiamosios (angl. *welcome*) klasės, pamokų vizualizavimas, papildomos kalbos pamokos vaikams ir jų tėvams, ugdytojų nuolatinis profesinės kvalifikacijos tobulinimas, išsilavinimą patvirtinančių dokumentų pripažini-*

mas, tarptautinės gerosios patirties panaudojimas, naujų metodikų kūrimas, pozityvūs visuomenės informavimo priemonių pranešimai ir kt.

Literatūra

- Abunimah, A. ir Blower, S. (2010). The Circumstances and Needs of Separated Children Seeking Asylum in Ireland. *Child Care in Practice*, 16(2), 129–146.
- Ališauskienė, R. et al. (2015). *Socialinė atskirtis ir geras gyvenimas Lietuvoje*. Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių tyrimų centras. Vilnius: Versus aureus.
- Avramović, M. (2014). *When we are asked, not questioned: Consultations with children on the move*. Save the Children [žiūrėta 2017 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/consultations-withchildren-on-the-move.pdf>.
- Bakowski, P., Ivanov, D. ir Poptcheva, E. M. A. (2016). Migracijos iššūkiai: galimi pabėgėlių krizės sprendimai. Europos Parlamento informacijos suvestinė. Europos Parlamentas [žiūrėta 2017 m. vasario 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.europarl.lt/resource/static/files/failai_internetui/migracijos-issukiai_galimi-pabegeliu-krizes-sprendimai-2016-02-09.pdf.
- Benner, A. D. ir Wang, Y. (2014). Demographic Marginalization, Social Integration, and Adolescents' Educational Success. *Youth Adolescence*, 43(10), 1611–1627.
- Best Interests Determination for Children on the Move: A Toolkit for Decision-Making. (2010). *Training manual*. Save the Children UK. London [žiūrėta 2016 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://resourcecentre.savethechildren.se/content/library/documents/bestinterestsdeterminationchildren-move-toolkit-decision-making>.
- Bourgonje, P. (2010). Education for refugee and asylum seeking children in OECD countries Case studies from Australia, Spain, Sweden and the United Kingdom. Education International [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: http://download.ei-ie.org/Docs/WebDepot/EIResearch_Paloma_Eng_final_med.pdf.
- Crea, T. M. (2016). Refugee higher education: Contextual challenges and implications for program design, delivery, and accompaniment. *International Journal of Educational Development*, 46, 12–22.
- Fagerholm, K. ir Verheul, R. (2016). *Safety and fundamental rights at stake for children on the move*. European Network of Ombudspersons for Children [žiūrėta 2015 m. lapkričio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/enoctaskforce-children-on-the-move-1st-report-25jan2016.pdf>.
- Leliūgienė, I. ir Kaušylienė, A. (2014). Socialinės pedagogikos kaip mokslo ir praktikos galimybių patikra socialinės atskirties įveikose (metodologinis aspektas). *Socialinis ugdymas*, 1(37), 109–121. ISSN 1392-9569.
- Pilinkaitė-Sotirovič, V. ir Žibas, K. (2011). *Etninės ir socialinės grupės Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir jų kaita*. Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas, Vilnius

- [žiūrėta 2016 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2012/03/EtSt_Pilinikaite-Sotirovic_Zibas_2011.pdf.
- Policies, practices and data on unaccompanied minors in the EU Member States and Norway. (2015). *European Migration Network (EMN). Synthesis Report: May 2015* [žiūrėta 2016 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn\studies/emn_study_policies_practices_and_data_on_unaccompanied_minors_in_the_eu_member_states_and_norway_synthesis_report_final_eu_2015.pdf.
- Raftree, L., Appel, K. ir Ganness, A. (2013). *Modern Mobility: The role of ICTs in child and youth migration. A Plan International USA publication* [žiūrėta 2016 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: https://www.planusa.org/docs/modern_mobility.pdf.
- Shuteriqi, M. (2013). Challenges faced in protecting children on the move: An NGO perspective. In *Children on the move* (p. 81–94). International Organization for Migration [žiūrėta 2016 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Children_on_the_Move_19Apr.pdf.
- Smyth, B., Shannon, M. ir Dolan, P. (2015). Transcending borders: Social support and resilience, the case of separated children. *Transnational Social Review*, 5(3), 274–295. ISSN: 2196-145 [žiūrėta 2016 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tandfonline.com/loi/rtsr20#.VvFxBEj96Hs>.
- Thomas, B. G. ir Hanson, J. (October 2014). Developing social integration to enhance student retention and success in higher education: the GROW@BU initiative. *Widening Participation and Lifelong Learning*, 16(3).
- Windle, J. ir Miller, J. (October 2012). Approaches to teaching low literacy refugee-background students. *Australian Journal of Language and Literacy*, 35(3).
- Žibas, K. (2013) *Prieglobstis Lietuvoje: teisiniai ir sociologiniai aspektai*. Lietuvos socialinių tyrimų centras, Etninių tyrimų institutas, Vilnius [žiūrėta 2016 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ces.lt/wpcontent/uploads/2013/05/EtSt_pratarm%C4%97%C5%BDibas_2013_1.pdf.
- Žibas, K. (2013). *Lietuvoje prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tyrimas*. Vilnius [žiūrėta 2016 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.sppd.lt/media/mce_filebrowser/2015/09/11/PGU_socialines_integracijos_tyrimo_ataskaita_2013.pdf.
- Žydžiūnaitė, V. (2012). *Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos vertinimo modelis (įrankis): Monografija*. Tolerantiško jaunimo asociacija, Europos pabėgėlių fondas, Vytauto Didžiojo universitetas. Vilnius: Sorre.

Norminiai teisės aktai

Direktyva 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos, OL L 180, 2013 m. birželio 26 d.

- Direktyva 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo, OL L 180, 2013 m. birželio 26 d. Dublino III reglamentas, 2008 m. Europos Komisija, Nr. 343/2003.
- Europos migracijos darbotvarkė. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Briuselis, COM, Europos Komisija. 2015 m. gegužės 13 d.
- Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas, ES Nr. 603/2013. 2013 m. birželio 26 d.
- Europos Parlamento rezoliucija dėl pastaruoju metu Viduržemio jūroje įvykusių nelaimių ir ES migracijos ir prieglobsčio politikos. 2015 m. balandžio 29 d. (2015/2660(RSP)).
- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6, ir 7. 2000 m. lapkričio 10 d. *Valstybės žinios*, 2000. Nr. 96-3016.
- Jungtinių Tautų konvencija dėl pabėgėlių statuso, 1951 m. liepos 28 d. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 12.
- LR įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, 2004 m. balandžio 29 d., Nr. IX-2206, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 73-2539, įstatymo pakeitimai 2012 m. birželio 30 d.
- LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. spalio 21 d. įsakymas Nr. A1-238 „Dėl Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašo patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 157-5741; 2006, Nr. 5-167; 2009, Nr. 83-3449.
- LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. rugpjūčio 18 d. įsakymu Nr. A1-234 patvirtinti „Pabėgėlių priėmimo centro nuostatai“ (toliau – Centro nuostatai) (nelydimų nepilnamečių nuostatos).
- LR vidaus reikalų ministro 2007 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. 1V-340 patvirtintas „Laikinojo užsieniečių apgyvendinimo Užsieniečių registracijos centre sąlygų ir tvarkos aprašas“.
- LR vidaus reikalų ministro 2016 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. 1V-131 patvirtintas „Prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ir panaikinimo tvarkos aprašas“.
- LR vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. vasario 2 d. įsakymas Nr. 1V-31/A1-28 „Dėl nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo Pabėgėlių priėmimo centre taisyklių patvirtinimo“ (toliau – Nelydimų nepilnamečių apgyvendinimo taisyklės) (nelydimų nepilnamečių nuostatos).
- Pabėgėlių priėmimo centro direktoriaus 2013 m. vasario 1 d. įsakymu Nr. VK-19 patvirtintos „Pabėgėlių priėmimo centro vidaus tvarkos taisyklės“ (toliau – Centro taisyklės) (nelydimų nepilnamečių nuostatos).
- UNHCR direktoriaus pavaduotojo pareiškimas „Perkėlimo pažangos ataskaita“, Vyriausiojo komisaro programos vykdomojo komiteto nuolatinio komiteto posėdis, Ženeva, 2012, 26–28.
- Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. JT GA, 1948 m. gruodžio 10 d. *Valstybės žinios*, 2006 m. birželio 17 d., Nr. 68-2497.
- VSAT prie LR VRM Užsieniečių registracijos centro vado 2009 m. sausio 19 d. įsakymu Nr. 3K-11 patvirtintas „Laikinojo užsieniečių apgyvendinimo Užsieniečių registracijos centre tvarkos aprašas“.

Towards Social Inclusion: Addressing Educational Needs of Refugees

Irena Zaleskienė¹, Milda Kvederavičiūtė²

¹ Lithuanian University of Educational Sciences, Social Education department, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, irena.zaleskiene@leu.lt

² Lithuanian University of Educational Sciences, Social Education department, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, milda.kvederavičiūtė@gmail.com

Summary

Society improves when all social groups have open and equal opportunities. Nowadays, one of the most sensitive social groups in the EU is refugee children who don't get a proper education. In the future, this may lead to other important issues, which require immediate actions. The theoretical part examines the social and academic integration of refugee children, the current situation in the EU and good work practices. The experts' survey research reveals the attitudes of educators towards the current refugee children's educational challenges and possible solutions. According to specialists, the language barrier and the negative attitudes of people in the environment are the main educational challenges. There are different ways to overcome them; e.g. to prepare schools properly, to have a second teacher in a classroom, etc. However, it requires systemic work and cooperation. The problem discussed in the article not all refugee children that come to Europe have appropriate conditions for education. For this reason, they might become socially isolated and it will be difficult for them to integrate into society.

Research question: What are the major educational challenges for refugee children?

Hypothesis: Refugee children often have their education interrupted.

Research object: The education of refugee children

The aim of the thesis: To examine the educational opportunities of refugee children.

The objectives of the thesis: 1) to analyze the juridical and theoretical assumptions of refugee children's educational and social integration; 2) to examine the experience of European countries integrating refugee children into the educational system; 3) to explore the refugee children's educational challenges.

Research methods: The analysis of juridical and research literature; surveys of expert's.

Keywords: *refugee, social inclusion, children, educational challenges, social worker.*

Gauta 2017 04 20 / Received 20 04 2017
Priimta 2017 04 30 / Accepted 30 04 2017